

ОшМУдагы студенттик тайпанын куратору жөнүндөгү жобо

(2008-жылдын 13-октябрында ОшМУнун Окумуштуулар кеңешинин №2 жыйынында бекитилген жобо кайрадан каралып, өзгөртүүлөр жана толуктоолор кийирилип, 2020-жылдын 29-декабрында ОшМУнун ректору тарабынан бекитилген)

Бул документ Ош мамлекеттик университетинин академиялык тайпаларында куратордук иштерди уюштуруу жана жүргүзүү тартибин аныктап турат. Жобо КРнын “Билим берүү жөнүндөгү” мыйзамына, ОшМУнун уставынын ж.б. нормативдик документтерге негизделип жазылган.

1. Жалпы жобо

Куратор – маалымат берүүчү. Негизги милдеттеринин бири – университетте болгон маалыматты (жаңылыктар, буйруктар, эрежелер, жоболор ж.б.) тайпанын студенттерине өз убагында жеткирип туруу.

Куратор – уюштуруучу. Тайпанын бардык иш-аракеттерин уюштурат: окуу жайдын иш чараларына тайпаны катыштыруу, маданий эс алуулар (театр, кино, кечелер) жана тайпада пайда болгон конфликттерди чечүү жоопкерчилиги да моюнуна жүктөлөт.

Куратор – психотерапевт. Студенттин көйгөйлөрүн жүрөгү менен кабыл алып, алардын жан дүйнө сырларын угуп, туура кеңеш берүүгө аракет кылат. Студентти психологиялык жактан көтөрмөлөп, оптимисттик маанай жаратып, турмушта активдүү жашоого дух берет.

Куратор - ата-эне. Студенттердин ата-энеси, туугандары алыста болгондугуна байланыштуу аларды сабакта жана сабактан сырткаркы аракеттерин байкоого алып көзөмөл жасайт, талап коет. Студентке ата-энесинен кем эмес күйүп-бышат.

Куратор – жолдош. Тайпадагы студенттердин эмне менен жашап жатканына кызыгып, ар кандай жагдайларда тайпа менен бирге болот. Куратор студенттер менен сырдаш болуусу кажет. Студенттер кураторду тайпанын бир мүчөсү катары кабыл алып калышы керек.

Куратор – көзөмөлдөөчү. Университеттеги, факультеттеги студенттерге жакындан көзөмөл жасай турган адам - куратор. Лекторлор, окутуучулар сабагын өтүп, журналга баа коюп кете берет. Бирок студенттердин сабакка келген келбегенин, кандай окуп жаткандыгын көзөмөлдөп, жыйынтык чыгарып туруучу университеттин өкүлү - бул куратор. Ошондуктан ал студенттин сабакка катышуусун, жетишүүсүн жана жүрүм-турумун дайым көзөмөлгө алып турат.

Куратор – тьютор. Тьютор бул студенттин кызыгуусун, өнүгүү багытын изилдеген жана анын өнүгүүсүнө шарт түзгөн адис.

Студент жаштарды тарбиялоо – ЖОЖдун ар бир окутуучусунун кесиптик милдети жана коом алдындагы инсандык парзы. Студенттик тайпада жүргүзгөн куратордун иши окутуучунун педагогикалык ишмердүүлүгүнүн составдык бөлүгү болуп эсептелет. Университетте билим алуу менен кошо тарбиянын түрдүү багыттары боюнча студенттерди инсандык калыптандыруу процесси жүрөт.

Ар бир студенттин университеттеги кеңешчиси, жакын адамы – бул куратор. Куратордук жумуш студенттердин сабактарга катышуу жана жетишүү көрсөткүчтөрүн жогорулатат. Ошондой эле куратор академиялык тайпадагы ар бир студентке тьютордук колдоону уюштурат. Тьютор — бул студенттин кызыгуусун, өнүгүү багытын изилдеген жана анын өнүгүүсүнө шарт түзгөн адис. Студент индивидуалдык окуу траекториясын тьютор менен биргеликте аныктайт. Куратор тьютордук колдоону уюштурууда студенттин сабактарды жана окутуучуларды адекваттуу тандоого жетишүүсүн камсыздайт.

Куратордук саат тайпадагы студенттерди үзгүлтүксүз тарбиялоонун негизги каражаты катары эсептелинет. Тайпадагы студенттердин күнүмдүк билим алууга болгон мамилеси, тартиби куратордук саатта жумасына бир жолу жыйынтыкталып, көзөмөлдөнүп турат. Натыйжада студенттердин билим алууга болгон жоопкерчилиги күчөп, андан ары пландуу өнүгүүгө кадам ташталат.

1. Университеттик администрациянын студенттик тайпадагы ыйгарым укуктуу өкүлү болуп куратор эсептелет. Ал кафедра башчысынын макулдугу аркылуу факультеттин деканы тарабынан дайындалып, университеттин ректорунун буйругунун негизинде бекитилет;
2. Куратордук жумуш кафедрадагы окуу-тарбия иштеринин бир бөлүгү болуп эсептелет жана окутуучу тарабынан жекече иш план түзүлүп, ага жоопкерчиликтүү мамиле жасалат;
3. Куратор окуу жылынын башында, 1-курстан баштап билим алуунун мөөнөтү аяктаганга чейин студенттик тайпага бекитилет;
4. Куратордук жумуштун бир бөлүгү катары куратордук саат эсептелет. Ал факультеттин окуу жадыбалына жуманын алгачкы күндөрүнө бир академиялык саат узактыгында коюлуу аркылуу жумасына бир жолу студенттик тайпада өткөрүлөт;
5. Декандын тарбия иштери боюнча орун басары кураторлордун ишмердүүлүгүн координациялайт, көзөмөлдөйт жана жетектейт;
6. Кафедрадагы окутуучунун куратордук ишмердүүлүгүн уюштуруу жана ага көзөмөл жүргүзүү кафедра башчысы тарабынан ишке ашат;
7. Куратор өз ишин деканаттын макулдугу жана кафедранын бекитүүсүнөн өткөн атайын иш планга ылайык жүргүзөт;
8. Университет, факультет жана кафедра алдында тайпадагы студенттердин тарбиясына, окуу-тартибине болгон жоопкерчиликти куратор өз мойнуна алат. Куратордун отчету ар бир семестрдин аягында кафедранын жыйынында декандын тарбия иштери боюнча орун басарынын катышуусу менен угулат;
9. Куратор студенттик тайпага жыл бою жүргүзгөн тарбиялык иштерин куратордун партфолиосуна чогултууга тийиш.
10. Куратордук сааттарда өткөрүлгөн темалар жана өтүлгөн күнү, сааты тайпалык журналга катталышы керек;
10. Кураторлорго деканат жана ректорат тарабынан дем берүүчү иш чаралар, т.а., конкурстар, сыйлыктар уюштурулуп турат.

2. Куратордун милдеттери

1. Университеттин тарбия иштери боюнча окуу жылынын комплекстүү иш планына жана факультеттин тарбиялык иш чараларынын планына ылайык: окуу жылына, семестрге, айга, жумага иш план түзүү жана бекиттирүү;
2. Студенттик тайпанын окуудагы жана окуудан сырткаркы ишмердүүлүктөрүнө жыл бою көңүл бөлүү. Жумасына бир жолу куратордук саат өтүү;
3. Тайпанын активдерин (староста, профорг, сектор башчылары) демократиялык негизде дайындоо;
4. Тайпанын активдери менен тыгыз байланышта болуу жана аларды өз алдынчалыкка үйрөтүү;
5. Тайпанын индивидуалдык өзгөчөлүктөрүн иликтөө: студенттердин жатаканалардагы, үйлөрдөгү турмуштук-жашоо шарттарын, алардын социалдык абалын, кызыгууларын, жүрүм-турумун, бош убактысын эмне менен өткөзөөрүн билүү;
6. Студенттердин сабактарга катышуусун жана жетишүүсүн үзгүлтүксүз көзөмөл кылуу;
7. Сабактарга катышуусу жана жетишүүсү начар студенттердин конкреттүү себептерин аныктоо жана аларга өз убагында усулдук-уюштуруучулук жагынан жардам көрсөтүп туруу;

8. Студенттердин жогорку окуу жайына ыңгайлашуусуна (адаптациялануусуна) жакындан жардам берүү;
9. Тайпанын студенттерин окуу планы, университеттин ички тартип эрежелери, экзамен-зачетторду тапшыруулардын эрежелери, билимди баалоонун рейтинг системасы менен тааныштыруу;
10. Өлкөдөгү, университеттеги жана факультеттеги маанилүү жаңылыктар, буйруктар, мыйзамдар менен тайпанын студенттерин кабардар кылып туруу;
11. Тайпанын студенттерин олимпиадаларга, кароо-сынактарга, спорттук мелдештерге, интеллектуалдык таймаштарга активдүү катыштыруу;
12. Студенттерди илимий-изилдөө иштерине кызыктыруу жана жардам берүү;
13. Окуудан четтетилген студенттерди кечиктирбестен ата-энесине кабарлоо;
14. Тайпадагы ынтымактуулукту, жагымдуу окуп-үйрөнүү, өнүгүү үчүн кызматташтык чөйрөнү түзүүнү камсыз кылуу. Өзүнүн кызыкчылыгы менен жамааттын кызыкчылыгын айкалыштыра алган жамаатчыл инсанды тарбиялоо;
15. Студенттин жүрүм-турумундагы терс көрүнүштөрдү жоюу;
16. Студенттерди өзүн өзү тарбиялоосуна, өзүнүн үстүнөн иштөөсүнө, бош убактысын пайдалуу нерселерге жумшоосуна усулдук жардам көрсөтүү;
17. Студенттердин окуу программаларын өздөштүрүүсү тууралуу окутуучулар менен куратордун педагогикалык кызматташуусу;
18. Студенттерди Мекенин, университетин, кесибин сүйүүгө тарбиялоо;
19. Мамлекеттин, университеттин символдорун (гимн, герб, желегин) урматтоого тарбиялоо;
20. Студенттердин дүйнөгө болгон көз караштарын кеңейтүү максатында кураторлук сааттарда саясий, маданий, экономикалык жаңылыктарды, ар түрдүү тарбиялык багыттагы темалар боюнча аңгемелешүүлөр, талкуулар, докладдарды уюштуруу;
21. Окуу-тарбия процессинде студенттердин кесиптик билим алуусуна приоритеттүү маани берүү, ошону менен бирге аларды маданияттуулукка, интеллигенттүүлүккө тарбиялоо, коомдогу активдүүлүгүн жана кооздукка болгон табитин өнүктүрүү, коом алдында жарандык өсүп жетилүүсүн жана жоопкерчилигин калыптандыруу;
22. Шаардын, университеттин жана факультеттин коомдук, маданий-массалык иш чараларына тайпаны активдүү катыштыруу;
23. Шаардын маданий жайларына саякат жасоо: музейлерге, кино, театрларга тайпанын студенттерин алып баруу;
24. Ата-энелер менен педагогикалык кызматташуу (ата-энелер чогулушу, кат алышуу ж.б.), аларга студент жөнүндө чыныгы маалыматтарды билдирип туруу;
25. Тайпадагы студенттердин окуу келишим акысын өз убагында төлөтүү;
26. Университетте уюштурулган “Атуулдук стипендия”, “Кыргыз Республикасынын Президентинин стипендиясы”, “ОшМУнун окумуштуулар кеңешинин стипендиясы” ж.б.у.с. стипендиялык программалар үчүн уюштурулган конкурстарга студенттерди даярдоо жана активдүү катыштыруу;
27. Ар бир жылдын жыйынтыгы менен уюштурулуучу “Мыкты студент”, “Мыкты тайпа”, “Мыкты куратор” ж.б.у.с. студенттер жана студенттик тайпалар арасында уюштурулуучу конкурстарга студенттерди даярдоо, активдүү катыштыруу;
28. Университет тарабынан контракттык төлөмдөн берилүүчү жеңилдик жөнүндөгү жобого ылайык жеңилдик алуучу категорияга кирген студенттердин тиешелүү документтерин университеттик комиссияга сунуштоо.

3. Куратордун укуктары

1. Студенттик тайпанын бардык сабактарына катышууга, зарыл учурларда экзамен менен зачеттерго да катышууга;

2. Студенттик тайпага окуу-усулдук иштерин жакшыртуу сунушу менен кафедраларга кайрылууга;
3. Окутуучулардан өзүнүн тайпасындагы студенттердин окуусу, тарбиясы жөнүндө маалымат алууга жана кээ бир студенттерге окуу процессинде өзгөчө жардам көрсөтүүсүн сунуштоого;
4. Университеттин жатаканаларындагы жашоо-шарттардын, тарбиялык иштердин жакшыртуусу боюнча деканатка, ректоратка маселе көтөрүп чыгууга;
5. Студенттердин окуп-тарбиялануусуна, терең билим алуусуна тиешелүү шарттарды түзүү боюнча деканатка, ректоратка кайрылууга;
6. Студенттерди окуудан четтетүү, которулуу, тикелөө боюнча деканаттын чечим чыгаруусуна катышууга;
7. Куратор өзүнүн алгылыктуу, жаңычыл иш тажырыйбасын башкаларга жайылтуу боюнча факультеттин Окумуштуулар Кеңешинде, университеттин массалык маалымат каражаттарында үгүттөөгө;
8. Тайпадагы студенттерди академиялык, социалдык стипендияларга, сыйлыктарга сунуштоого;
9. Тайпанын активдүү студенттерин факультеттин студенттик өзүн өзү башкаруу структурасына сунуштоого;
10. Студенттерге мүнөздөмө жана жүрүм-турумуна баа берүүгө;
11. Тайпанын чогулуштарында студенттерге эскертүү, сөгүш жарыялоого жана окуу келишимдик акыны төлөбөгөн, академиялык карыздары бар, коомго терс жүрүм-турумдардан арылбаган студенттерди окуудан четтетүү тууралуу деканатка сунуш берүүгө.

4. Куратордун документтери

Куратордун документтери куратордун портфолиосу катары жасалып, өзүнчө папкада сакталат. Интернет технологияларынын мүмкүнчүлүктөрүн колдонуп, куратор электрондук портфолиону жасап алса да болот.

Куратордун портфолиосунун мазмуну төмөнкүлөрдү кармап турат:

1. Кыргыз Республикасынын жана ОшМУнун гимни (тексти жана музыкасы);
2. Кыргыз Республикасынын жана ОшМУнун символдору (герб, желеги);
3. ОшМУнун миссиясы;
4. ОшМУдагы студенттик тайпалардын кураторлору жөнүндөгү жобо;
5. Студенттин жүрүм-туруму жөнүндө кодекс (№1 тиркеме);
6. Студенттердин парффолиолору (№2 тиркеме);
7. Тарбиялык иштердин, куратордук саатардын пландары (№3,4 тиркеме);
8. Студенттер жөнүндө маалыматтар: аты-жөнү, туулган жылы-күнү, улуту, жарандуулугу, ата-энесинин жашаган жери, телефондору, студенттин жашаган дареги, телефондору;
9. Тайпанын окуу жыл ичинде окуган сабактары, окутуучулары, жадыбалы жөнүндө маалыматтар (№5 тиркеме);
10. Тайпадагы студенттик өзүн-өзү башкаруу курамы жөнүндө маалымат (№6 тиркеме);
11. Ата-энеси жок студенттердин тизмеси (№7 тиркеме);
12. Майып студенттердин тизмеси (№7 тиркеме);
13. Аз камсыз болгон үй бүлөнүн балдарынын тизмеси (№7 тиркеме);
14. Чет өлкөлүк студенттердин тизмеси;
15. Жатаканада жашаган студенттердин тизмеси;
16. Үй-бүлөлүү студенттердин тизмеси;
17. Окуунун мыктыларынын тизмеси;
18. Спортсмен, таланттуу студенттердин тизмеси;
19. Тайпадагы студенттердин окуу программасын өздөштүрүүсү жөнүндө маалымат (ар бир семестрдеги);

20. Тайпадагы студенттердин окуу келишимдик акысын төлөгөндүгү жөнүндө маалымат;
21. Жетишүүсү жана катышуусу начар студенттердин жетишүүсүнө анализ (№8 тиркеме);
22. Куратордук сааттардын иштелмелери, протоколдору (№9 тиркеме);
23. Куратордук иштердин отчету (№10 тиркеме).

5. Тайпанын өзүн өзү башкаруу структурасы

Тайпада төмөнкү активдер студенттик өзүн өзү башкарууну ишке ашырат. Студенттердин болочок кесибин, жаш өзгөчөлүгүн, студенттердин кызыкчылыктарын эске алуу менен зарылдыкка жараша куратор студенттик тайпанын өзүн өзү башкаруу структурасына өзгөртүүлөрдү, кошумчаларды кийире алат:

1. Тайпанын старостасы (демократиялык принциптерге ылайык уюштурулган ачык же жабык добуш берүү жолу менен шайланат);
2. Окуу сектору (староста жана студенттер менен биргеликте аныкталып, куратор тарабынан дайындалат) – студенттердин сабактарга катышуусун, жетишүүсүн мониторинг жасайт, сабактардын өз деңгээлинде уюштурулушун көзөмөлгө алат. Кураторго, старостага жана предмет боюнча окутуучуларга сунуштарын бере алат;
3. Илим сектору – студенттерди илим-изилдөө иштерине активдүү катышуусун пропагандалайт, илим-изилдөө багытындагы долбоорлорго катышууну камсыздайт. Илим жумалыктарына, илимий конференцияларга, семинарларга студенттерди катыштырууну камсыздайт. Илим сектору үчүн жооптуу староста жана студенттер менен биргеликте аныкталып, куратор тарабынан дайындалат.
4. Маданий-массалык сектор – тайпадагы студенттер үчүн окуудан сырткаркы иштерге катышуусун камсыздайт, студенттердин өз алдынча өнүгүүсүнө, сабактан тышкары убакытты рационалдуу пайдаланышына дем берет. Маданий-массалык сектор үчүн жооптуу староста жана студенттер менен биргеликте аныкталып, куратор тарабынан дайындалат.
5. Спорт сектору – жаштар арасында спортту пропагандалоо, сергек жашоого үндөө, спорттук иш чараларга катыштыруу иштерин жүргүзөт. Спорт сектору үчүн жооптуу староста жана студенттер менен биргеликте аныкталып, куратор тарабынан дайындалат.
6. Коомчулук менен байланыш сектору – окуудан сырткаркы программаларга студенттерди катыштыруу, алдынкы студенттерди коомчулукка тааныштыруу, жайылтуу иштерин жүргүзөт. Спорт сектору үчүн жооптуу староста жана студенттер менен биргеликте аныкталып, куратор тарабынан дайындалат.

2. Куратордун иш тартиби

2.1. Куратордун биринчи иш күнү:

- тайпанын студенттери менен таанышат,
  - факультеттин салтанаттуу жыйынына тайпа менен катышат,
  - студенттерди сабак жадыбалы менен тааныштырат,
  - сабак берүүчү окутуучулар менен тааныштырат,
  - факультеттин имараты, аудиториялар менен тааныштырып чыгат,
  - студенттерге университеттин ички тартиптери, окууга жоопкерчиликти мамиле жасоо, окуу жабдууларын (компьютер, окуу куралдары ж.б.) туура колдонуу жөнүндө айтып берет,
- Куратор окуунун биринчи күнү, студент менен канчалык көп убакыт бирге болсо, бул студенттин университетке тез ыңгайлашуусуна жакшы жардам берет жана алар өздөрүн ишенимдүү сезе баштайт.

2.2. Университет, факультет, шаар менен тааныштыруу

Студенттерге факультет, университет (тарыхы, традициялары, өзгөчөлүгү, студенттерге коюлуучу талаптар ж.б.) жөнүндө айтуу биринчи күндөн эле башталат. Муну төмөнкүдөй жол аркылуу да тааныштыруу мүмкүн:

-тайпа менен маек куруу жана факультет, университет жөнүндө кандайдыр бир фильм коюп берүү;

- кафедраларга, факультетке жана университеттин башка кызыктуу жерлерине экскурсияга алып чыгуу (ОшМУнун башкы корпусу, борбордук китепкана, эс алуу жайы ж.б.);

-университеттин, факультеттин студенттик өзүн өзү башкаруу курамдары, борборлору, ийримдери, коомдук маданий-массалык иш чаралары, салттуу кароо-сынактары менен тааныштыруу;

-университеттин, факультеттин административдик түзүлүштөрү жөнүндө айтып берүү;

- китепканачылар менен жолугушуу (окурмандык билетти толтуруу, окуу залында өзүн кандай алып олтурушту үйрөтүү ж.б.) уюштуруу.

2.3. Студенттин жүрүм-туруму жөнүндө кодекс менен тааныштыруу

Тайпадагы ар бир студент ОшМУда кабыл алынган “Студенттин жүрүм-туруму жөнүндөгү кодекс” деп аталган документ менен тааныш болушу шарт жана ал документте каралган эреже бузууларга жол бербөөгө тийиш. Кодекс менен таанышуу, андагы талаптарды жана эреже бузууларды талдоо, талкуулоо боюнча атайын куратордук сааттар уюштурулат. Андан сырткары эреже бузуулардын алдын алуу иш чаралары куратор тарабынан үзгүлтүксүз системалуу түрдө жүргүзүлөт. Кодекс №1 тиркемеде тиркелет.

2.4. Тайпа активдерин шайлоо

Тайпа активисттери биринчи күндө эмес, сентябрь айы ичинде тандалат. Бул убакытка чейин убактылуу староста иштеп турат. Куратор активисттер эмне иштерди аткарат жана алардын укук, милдеттери туурасында тайпанын көзүнчө тааныштырат. Шайлоону куратор же убактылуу болгон староста куратордун катышуусу менен жүргүзө алат. Шайлоо алдында талапкер жөнүндө маалымат берилип, анын каалоосу менен коюлат. Студент да өз ыраазычылыгы менен шайлоого укуктуу. Ошону менен бирге шайланган студенттин иштеген ишинин жыйынтыгы жыл аягында, өзгөчө шартта каралат. Эгер активисттердин ишмердүүлүгү тайпаны канааттандырбаса, кайра шайлоо жүргүзүлөт.

2.5. Куратордук саат

Куратордук саат жумасына бир жолу өтүлөт. Алгачкы айда жумасына бир нече жолу өтүүгө да болот. Куратордук саатта:

- студенттердин сабактарга катышуусу, жетишүүсү боюнча жумалык жыйынтык чыгаруу, артта калган студенттер менен жекече сүйлөшүү, окуудагы маселелерин чечүүгө жардам берүү;

- тайпадагы күндөлүк маселелерди, көйгөйлөрдү чечүү;

- мезгилдин актуалдуу суроолорун талкуулоо (дүйнөдөгү, өлкөдөгү, университеттеги жаңылыктар, буйруктар, эрежелер, жоболор менен тааныштыруу);

- тарбиялык мааниси бар бир тема боюнча талкуу уюштуруу;

- университеттин, факультеттин коомдук иш чараларына тайпанын катышуусун камсыз кылуу жана көзөмөлдөө.

2.6. Тайпа менен бирге иш чара уюштуруу

Куратордук сааттан сырткары окутуучулар өз тайпасы менен биргеликте факультетте, университетте уюштурулган иш чараларга активдүү катышуусу керек. Ошондой эле куратор тайпа ичинде, курстар арасында ар кандай иш чараларды уюштурат. Булар:

- Ош шаарынын маданий жайларында: театрда, кинодо, музейде жана көргөзмөлөрдө болуу;

- спорттук мелдештерге катышуу же күйөрман болуу;

- интеллектуалдык оюндарды, дискуссияларды жана талкууларды уюштуруу;

- майрамдарда дубал газета чыгаруу;
- ички тартип эрежелери, студенттик долбоорлор, университет тарабынан өткөрүлүүчү салттуу иш чаралар, ректордун буйруктары менен тааныштыруу иш чараларын уюштуруу;
- социалдык жактан жардамга муктаж (ата-энеси жок, майып) студенттерге жардам алып берүү (айрым категориядагы студенттерге контракттык төлөмдөн жеңилдиктерди берүү боюнча жобо менен тааныштыруу);
- жашоо-жай маселесине (жатакана) көмөктөшүү;
- тайпанын ынтымагын арттыруучу иш-чараларды уюштуруу: жаратылышы кооз жерлерге саякаттоо, туулган күндөрдү белгилөө;
- университеттик, факультеттик, шаар аралык иш чараларга активдүү катышуу (илимий, маданий-массалык, спорттук ж.б.).

2.7. Окуу жылынын жыйынтыгы боюнча иш алып баруу

Ар бир семестрдин аягында тайпа менен атайын жыйын уюштурулуп, төмөнкүлөргө токтолот:

- катышуу,
- жетишүү,
- студенттин социалдык активдүүлүгү,
- жылдын аягында тайпа активин кайра шайлоо ж.б.